

SBM1159 Kildebjerg Ry Midterfasen Stamvej

Kulturhistorisk rapport

Figur 1; Oversigtsfoto af et meget fint heget gårdsanlæg (K1). Anlæggene er markeret med mel. Set fra Ø.

Dover sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.03. Sb.nr. 304.

I forbindelse med etablering af en ny stamvej fra Kildebjerg Ry til Firgårde er der udført en arkæologisk udgravning. Der fremkom stolper og gruber fra yngre stenalder, hus og gruber fra yngre bronzealder, hegnede huse og gruber fra førromersk jernalder, huse og gruber fra yngre romertid. Daglig leder Merethe Schifter Christensen, Skanderborg Museum april-juli 2010.

SKANDERBORG MUSEUM

Indhold

Abstract.....	2
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data.....	3
Topografi, terræn og undergrund.....	4
Målesystem.....	4
Øvrige data.....	5
Udgravningsmetode.....	5
Undersøgelsens resultater	5
Stenalder (4000-1700 f.Kr.).....	6
Bronzealder (1700-500 f.Kr.).....	6
Jernalder (500 f.Kr-779 e.Kr.).....	7
Ældre førromersk jernalder (500-400 f. Kr.).....	8
Mellem og sen førromersk jernalder (400-1 f. Kr.).....	9
Yngre romertid (175-375 e.Kr.)	13
Sammenfatning	14
Fremtidigt arbejde på stedet.....	15
Litteraturliste.....	16
Tidstavle.....	17

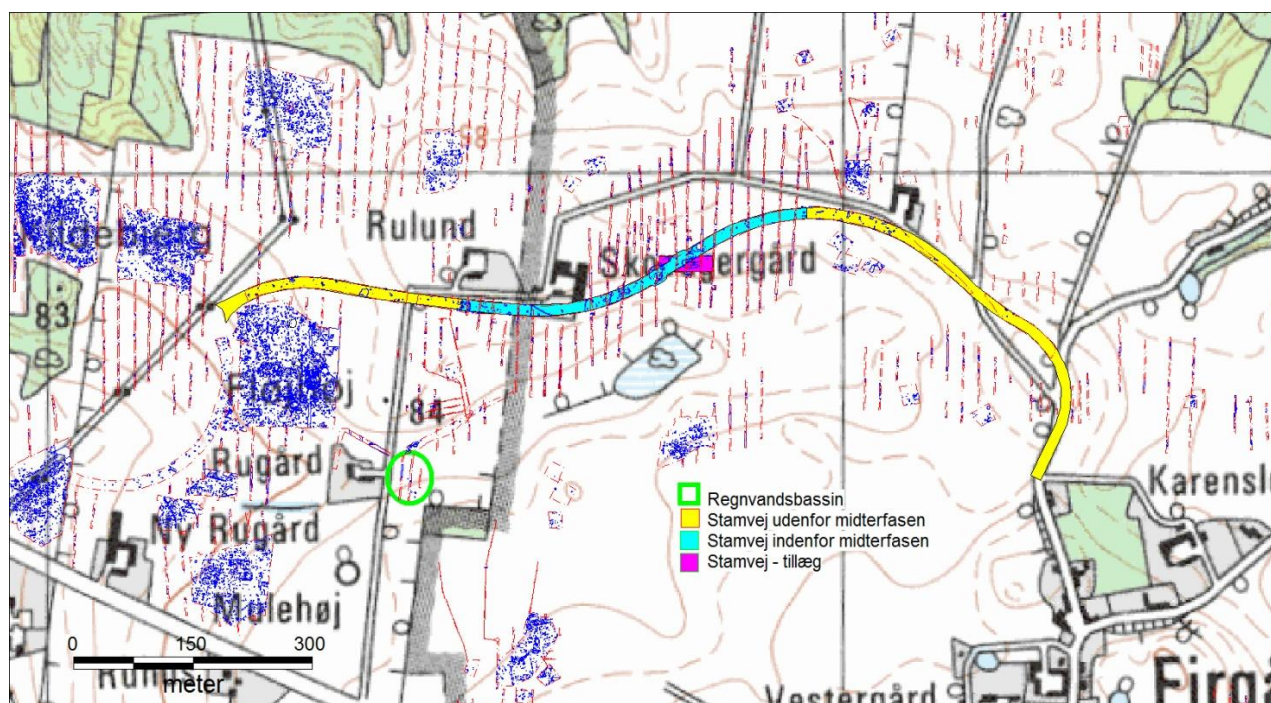
Abstract

Der fremkom spor fra stenalderen i form af enkelte stolper, gruber, flint og lidt keramik. Derudover dukkede der resterne af et hus op fra yngre bronzealder samt flere gruber fra samme periode. Gruber og hus er primært dateret ud fra en større mængde keramik. Fra den tidlige førromerske jernalder blev der fundet flere gruber, heraf enkelte meget keramikrige. Fra den midterste del af den førromerske jernalder fremkom tre hegnede gårdsanlæg og et hus uden indhegning. Fra den yngre romerske jernalder dukkede der, udover et til flere huse også en grube og nedsatte kar op. Dateringer er foretaget ud fra hustypologi, keramikronologi og stratigrafi. Der afventes C14-dateringer på enkelte af hustomterne.

Undersøgelsens forhistorie

Undersøgelsen sker på baggrund af etablering af en ny stamvej fra Kildebjerg Ry til Firgårde. Dele af området som befinder sig i Midterfasen er forundersøgt i december 2009, hvor der blev dokumenteret bosættelse fra jernalderen og mulig vikingetid. Denne strækning er udgravet systematisk, mens den øvrige del i første omgang skulle følges/forundersøges, samtidig med at mulden blev trukket af til anlægsarbejde. Området er højpotentielt for velbevarede oldtidsminder, hvilket er dokumenteret ved flere gravekampagner i området. Foruden mange registrerede gravhøje er der fundet bebyggelsesspor fra yngre stenalder til yngre jernalder og området ligger tillige i et Kulturarvsareal.

Denne kulturhistoriske rapport dækker den systematiske gravning af SBM 1159 Kildebjerg Ry Stamvej, både stamvejen udenfor og indenfor midterfasen samt en mindre forundersøgelse til et regnvandsbassin lidt syd for stamvejen.

Figur 2; Digitaliseret plan over stamvejens budget-inddelinger samt dens relation til tidligere udgravninger i området.

Administrative data

Der udarbejdes tre budgetter for undersøgelsen. I første omgang fordi ca. halvdelen var forundersøgt forud for den snarligt kommende Midterfasen af Kildebjerg Ry. På denne del blev der lavet et systematisk udgravningsbudget. Den øvrige del var ikke forundersøgt, og der blev derfor lavet et budget på en forundersøgelse i form af overvågning af muldafrømningen forud for anlægsarbejdet. Tanken var, at hvis der fremkom store mængder oldtidslevn eller komplicerede anlæg, ville der blive lagt et nyt budget for en evt. systematisk undersøgelse. Der dukkede dog ikke flere anlæg op end der var plads til at få gravet i forundersøgelser-budgettet. Et sidste tillægsbudget blev lavet, da stamvejen ville gå igennem et gårdsanlæg, som blev fundet i forundersøgelsen fra dec.2009. Bygherre gik med til, at et mindre område omkring denne ville

blive frilagt for at få afdækket tomten i sin helhed. Området skal alligevel udgraves på et senere tidspunkt, i forbindelse med midterfasen. I forbindelse med etablering af stamvejen skulle der laves et regnvandsbassin. Der blev således trukket tre søgegrøfter i dette område. Kun enkelte fundtomme gruber dukkede op, og der blev således ikke foretaget yderligere ved regnvandsbassinet.

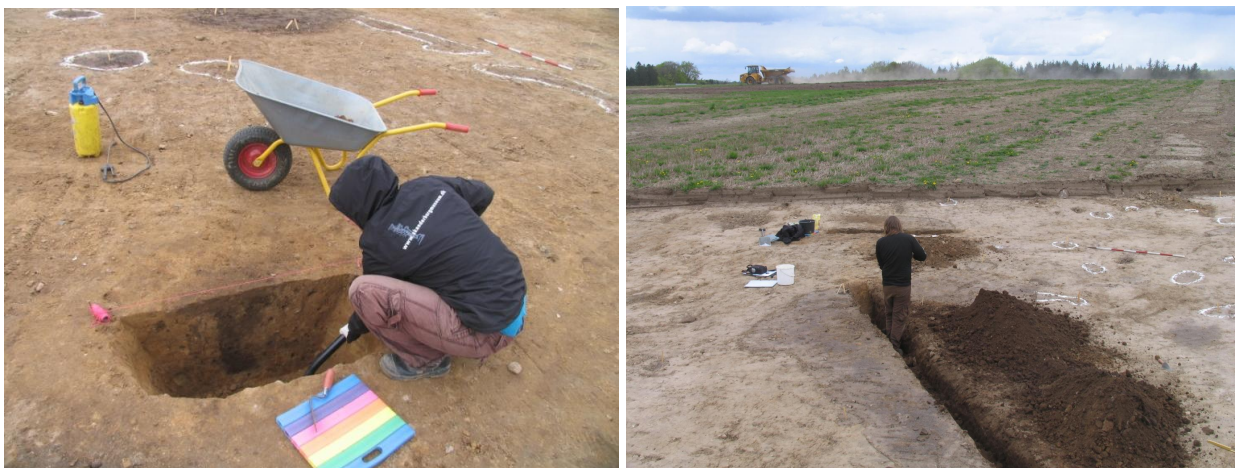
Bygherre: Kildebjerg Ry A/S, Knudhulevej 4, 8680 Ry. Kontaktperson; direktør Jens Mastrup

Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

Den øvrige sagsbehandling blev foretaget af museumsinspektør Helle Reinholdt og arkæolog Ejvind Hertz, Skanderborg Museum.

Topografi, terræn og undergrund

Stamvejen løber gennem et jævnt kuperet morænelandskab, hvor det mod vest ligger omkring kote 78 DNN, hvorefter det stiger jævnt mod øst til omkring de 88 DNN. På den midterste del af stamvejen er der kun 100m til midten af et større lavområde, som sandsynligvis har været en sø i oldtiden. Undergrunden svinger ganske meget på den over 1km lange strækning. Generelt kan bemærkes, at der mod vest hovedsageligt findes sand, i den midterste del er det mere sandet ler, mens det mod øst er meget stift og kompakt ler. Ligeledes er muldlagstykkelsen svingende, men generelt er der mellem 20 og 40cm muldlag.

Figur 3; Arbejdsfoto. Til venstre: Louise er i gang med at snitte en tagbærende stolpe i K1. Til højre: Tune snitter et større grubesystem ved K6.

Målesystem

Alle anlæg blev opmålt med GPS i projektionen zone 32, ED50. Dataene blev efterfølgende digitaliseret via ArkDigi i gis-programmet Mapinfo.

Øvrige data

Den 22. april 2010 påbegyndtes muldafrømningen og afsluttedes for størsteparten af vejen den 27. maj samme år. Et mindre stykke hvor den krydser grusvejen i vest blev først undersøgt den 29. april 2011 hvor der blev mulighed for at åbne op. Den 8. juli 2010 blev der lavet en mindre forundersøgelse ved et regnvandsbassin lidt syd for vejen.

Undersøgelsen blev udført af arkæologerne Anja Vegeberg Jensen, Louise Søndergaard, Njal Geertz, Tune Clausen, Charlotte Abildgård, Ejvind Hertz og Merethe Schifter Christensen (daglig leder).

Maskinkraften blev leveret af Danjord, som også forestår arbejdet med selve anlæggelsen af stamvejen. Det foregik med en gravemaskine på bånd udstyret med en 2 meter bred skovl.

Vejret var fint observationsvejr med kun få regnvejrsdage.

Udgravningsmetode

Efter muldafrømningen blev anlæggene opmålt med GPS og efterfølgende digitaliseret. Næsten samtlige anlæg er snittet med skovl, enkelte anlæg er tømt, idet de eks. indeholdte spændende genstande eller lignende. Få anlæg, særligt fra stamvejen udenfor midterfasen, er kun beskrevet i fladen og hvis der var fund i fladen eller et skovlstik nede, er disse samlet ind. Der er taget jordprøver fra tre huse og enkelte gruber. Disse er floteret på Moesgård Museum, og en naturvidenskabelig gennemgang afventes. Jordprøverne er primært taget med henblik på C14datering, men også i forhold til mulig udtalelse om funktionen af hustomterne.

Undersøgelsens resultater

Der er i alt undersøgt knap 1,5ha fordelt på 1,1km vej af ca. 14meters bredde. Ved undersøgelsen dukkede der 638 anlæg op (A580-A1212 og A1244-1247), som bestod af 222 stolpehuller, 127 gruber, heraf 1 brønd og 28 kogegruber, 12 grøfte/hegnsforløb, 10 kulturlag/lavn timer, 200 naturfænomener, 2 jernudvindingsovn, 23 er ikke tolkbare og 41 der udgår.

Der blev anvendt 163 fundnumre (X53-X204 og X234-X246). Hvert nummer indeholder mindst en genstand. Der er fundet i alt 19 flintgenstande, heraf 2 flækker, 14 afslag, 2 blokke og 1 skraber. Der blev fundet 1 jernsøm og 20 slaggeklumper. 89 x-numre indeholder keramik med et samlet antal skår på 1907. Derudover er der fundet, 2 knusesten, 1 glittesten, 2 kværnsten og 2 slibesten. Slutteligt er der taget 31 jordprøver.

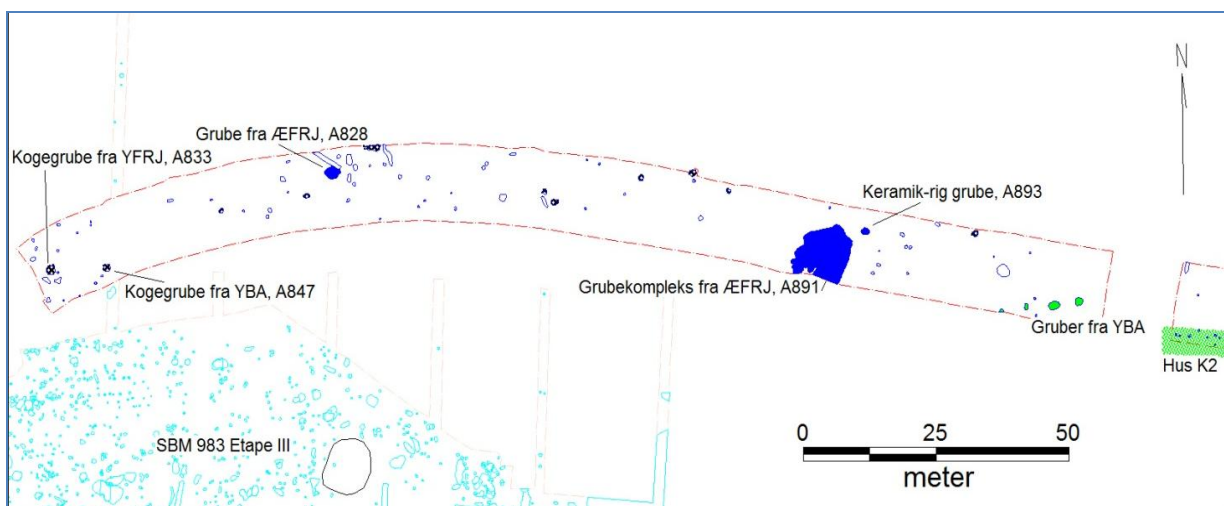
Der blev anvendt 27 tegningsnumre (T14-T40 og T48) og taget 128 fotos (F 1/39- 1/167)

Der kunne i alt udskilles 11 (K1-K11) konstruktioner i form af huse og hegn. Konstruktionerne er udførligt beskrevet under *Beskrivelse af konstruktioner*. I dette afsnit vil resultaterne blive fremlagt fra udgravningen af stamvejen i kronologisk rækkefølge.

Stenalder (4000-1700 f.Kr.)

I denne periode indføres agerbruget samtidig med et stadigt større husdyrhold. Man bliver mere bofaste i forhold til i jægerstenalderen og man bygger således huse og anlægger gravpladser, som tyder på slægtsbundne traditioner og territorier. Husene betegnes som toskibede, hvilket betyder huse med kun én række tagbærende stolper samt vægstolper.

På stamvejen er der fundet enkelte skår, afslag og blokke, der peger på aktiviteter i yngre stenalder. Anlæggene, som genstandene er fundet i, er dog så diffuse og irregulære, at der ikke kan udskilles huse eller regulære gruber. Genstandene er fundet lige syd for K3 og K4 og undergrunden er her let leret sand. Samtidigt hælder terrænet lidt mod syd og stedet virker ikke helt så oplagt til bebyggelse. Fundene opfattes derfor som perifere i forhold til en regulær bebyggelse fra stenalderen og må således være tegn på midlertidig aktivitet på stedet. Stedet ligger dog også så tæt på den bronzealderlige bebyggelse at genstandene kunne høre til denne periode, idet genstandene kun peger på stenalder, men altså ikke direkte daterer til stenalder. Afslag og primitive blokke ses generelt stadig i bronzealderen og almindelige grove sideskår findes i begge perioder.

Figur 4; Digitaliseret plan over den vestligste del af stamvejen.

Bronzealder (1700-500 f.Kr)

I bronzealderen begynder man at bygge treskibede huse, dvs. der er to rækker tagbærende stolper samt vægstolper. Det er desuden her man bygger de flotte gravhøje, som man flere steder kan se velbevarede i landskabet. Økonomi og erhverv er en direkte afspejling fra stenalderen, men der kommer dog et nyt og spændende erhverv ind idet bronzen kommer til landet.

På stamvejen er der fundet flere gruber og et muligt treskibet hus, K2, fra den yngre del af bronzealderen. Det er kun den nordlige side af huset som er berørt af stamvejen, og det kendes derfor ikke i sin hele udstrækning. Huset kan derfor ikke nøjagtigt dateres ud fra hustypologi, men et skår fra en tagbærende stolpe peger på bronzealder. Sammenholdt med gruberne fra yngre bronzealder som er fundet tæt op ad K2, virker det nærliggende at datere hus og gruber som samtidige. En af gruberne, A910, indeholdt større stykker af flere forskellige kar, i alt 2,5kg.

Karsiderne viser, at der er tale om forrådskar i mellemstørrelse med grov magring. Ud fra grubernes indhold tolkes de som affaldsgruber. I området er der ved tidligere gravekampagner fundet sporadisk bebyggelse fra bronzealderen. Der er derfor sandsynligt, at der har ligget flere enkeltgårde i området, og ikke, som man ellers ser, to til tre gårde som flytter lidt rundt i området. En større bronzealder-bebyggelse kan dog stadig nå at dukke op, og vil formentlig ligge tæt op ad de mange gravhøje der ligger i området. Ca. 130m syd for K2 er der en overpløjet gravhøj, Sb. 159, som blev udgravet i 1925. Den rummede bl.a. 2 jordfæstegrave fra ældre bronzealder. Der kunne således godt gemme sig en bronzealderbebyggelse her mellem stamvejen og Sb. 159.

Figur 5; Keramik fra den yngre bronzealder.

Jernalder (500 f.Kr-779 e.Kr.)

I jernalderen fortsætter man hustraditionen med de treskibede huse. Der ses en stadig stigende tendens mod mindre landsbysamfund, men i starten af perioden er det oftest en bebyggelse på 3-4 samtidige gårde. Der introduceres jern, hvilket for størsteparten erstatter bronzen idet den er meget nemmere at fremskaffe. Mange steder i landet er der ikke langt til myremalm og der produceres jerngenstande i stor stil. Økonomien er stadig agerbrug og husdyrhold, men særligt i den yngre del af jernalderen, ser man en øget specialisering, og centralpladser med handelsmarked skyder op langs kysterne.

På stamvejen er der fundet rester af to jernudvindingsovne og enkelte gruber som dateres til jernalder generelt. Jernudvindingsovnene ligger lige op ad hinanden og består af en del slagge og rødbrændt ler. Det er kendetegnet for Kildebjergområdet, at slaggeovne findes enkeltvis og ikke i snesevis, som man ellers ser særligt i vestjylland, så disse passer fint ind i det generelle billede på Kildebjerg. Ovnene er så nedbrudte, at det ikke er muligt at udskille typen, ej heller datere nærmere end til jernalder. Omkring 49 gruber dateres til oldtid, men mange af dem hører sikkert hjemme her i jernalderen, hvor der har været størst aktivitet i området.

Figur 6; A828. Et snit gennem en grube fra den tidlige jernalder. Gruben indeholdte mange lag-skift, hvori der fremkom rødbrændt ler og trækulslag.

Ældre førromersk jernalder (500-400 f. Kr)

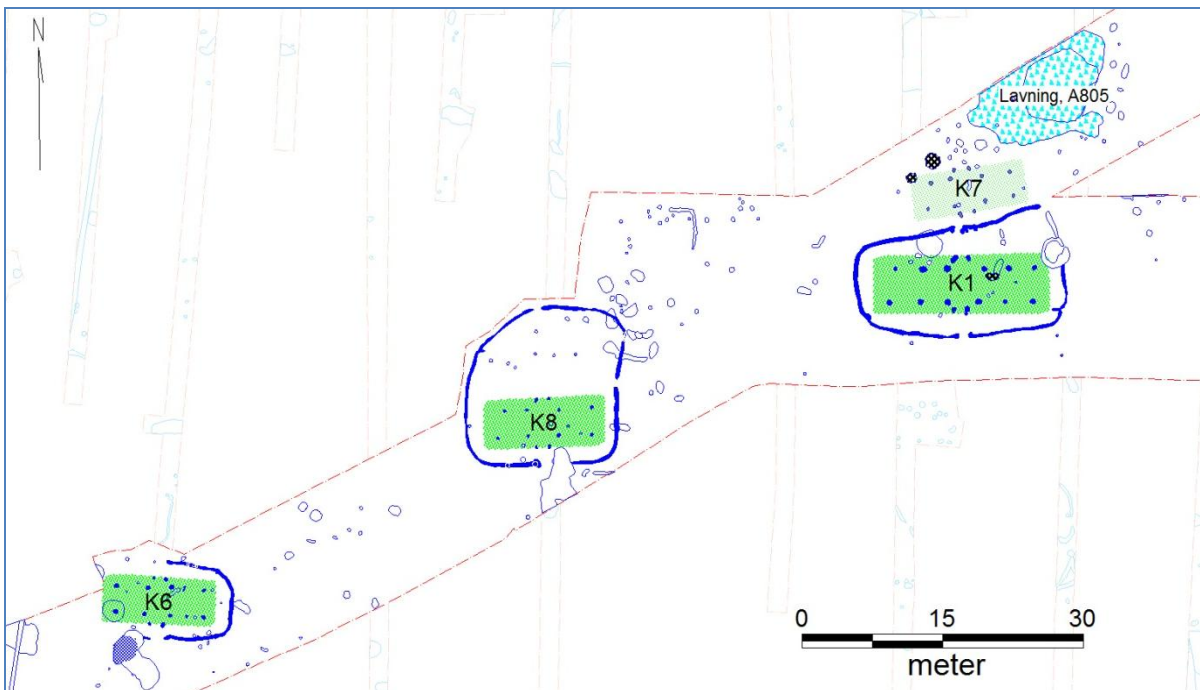
Fra denne periode er der fundet gruber, hvoraf enkelte er meget rige på keramik. På kortudsnittet på fig. 4, ses nogle af de daterede gruber fra denne periode. En mindre grube, A893, skiller sig ud ved at indeholde et meget stort formforråd og med nogle lidt anderledes kartyper end hvad man normalt finder i en affaldsgrube. Udover de traditionelle forrådskar er der ligeledes små skåle og større fade. Der kan udskilles skår fra minimum 16 forskellige kar på i alt 9,5kg! Enkelte skår er sortbrændte og glittede, og må således stamme fra lidt finere kar som måske kun er fundet frem ved gæstevisit og særlige lejligheder. Det er svært at sige, hvorfor alle disse kar er havnet i denne grube. Særligt i denne tidlige periode i jernalderen finder man disse yderst keramikholdige gruber. Nogle mener, at der er tale om en oprydning i forbindelse med flytning eller måske kassering af gammelt skåret service. Skårene lå tæt pakket i den forholdsvis lille grube, og formodes derfor at være smidt i på samme tid. Det er svært at sige om det har været hele kar der er smidt i, men mange af stykkerne er forholdsvis store, hvilket taler for at de har været i hvert fald nogenlunde hele.

Figur 7; Til venstre: Udvalgte dele af et større fund fra A893 dateret til den tidlige jernalder. Til højre: Fragment af ildbuk fundet i en større grube. Ildbukke er lavet af groft magret brændt ler og kan have flere udformninger. Fælles for dem alle er, at de har været anvendt som opsats ved bålet i forbindelse med madlavningen. Ildbukken her er ligeledes dateret til den tidligste jernalder.

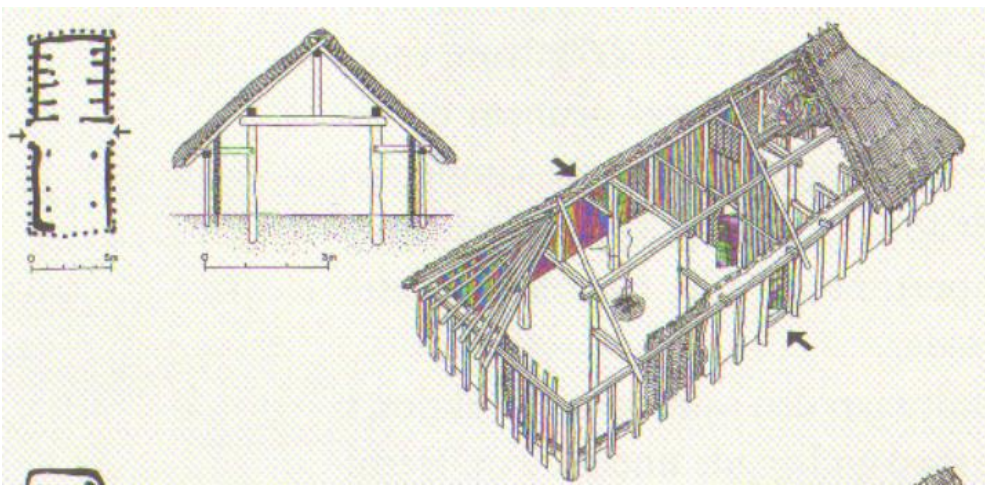
Mellem og sen førromersk jernalder (400-1 f. Kr.)

Figur 8; Digitaliseret plan over de tre hegnede gårde fra den ældste jernalder.

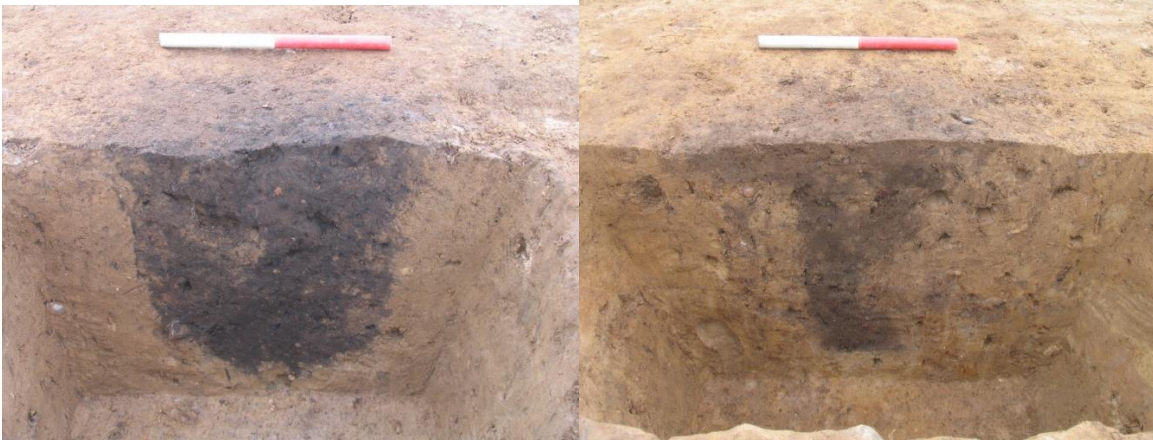
Der er fundet i alt 4 huse der er bygget i dette tidsrum, hvoraf de tre må regnes som samtidige. De samtidige huse er K1, K6 og K8. Grunden til at de tolkes som samtidige, er den regelmæssige placering de har i forhold til hinanden samt deres ensartede opbygning. De to af husene, K6 og K8, består af fire sæt tagbærende stolper og er omkring 60 m² store. Det sidste hus, K1, har seks

sæt tagbærende stolper, og er dermed næsten dobbelt så stort med ca. 112m². Alle tre huse har to til tre indgange i det omgivende hegn. De indhegnede områders størrelse er varierende. K6 har den mindste indhegning på 110m², men her er der også lidt tvivl om, hvorvidt hegnet har fortsat hele vejen rundt om huset. Med et husareal på 60m² har der således ikke været det store udenomsareal at boltre sig på. Ved K8 er der et noget større hegn på 245m² og med et hus på 60m², vil der således også være plads til aktiviteter udenfor huset. Der findes enkelte stolper på det tomme omhegnede areal nord for huset, men der kan ikke udskilles udhuse. Selve beboelseshuset har ringe nedgravede stolper, så det er sandsynligt, at de sidste stolpespor af et eventuelt udhus er forsvundet ved nedpløjning. Ved det sidste hus, K1, er der et hegnet areal på 233m², hvoraf huset udgør ca. halvdelen af arealet. Ved samtlige huse gælder det, at der ved de fleste hushjørner har været trangt at smyge sig forbi. Helt ned til 80cm har der været mellem husvæg og hegn.

Figur 9; Rekonstruktion af jernalderhus fra omkring år 300 f.Kr. (Jensen, J., 2003:403). Her ser man beboelsedelen med et ildsted i midten mod vest og i den anden del er stalden placeret. Indgangene er placeret overfor hinanden i husets midterakse. Her er man gået ind i en form for entré som adskiller de to funktioner i huset.

Datering: Ved hver af de to hegnede gårde, K6 og K8, er der en overlejrende grube. Gruberne A650 og A710 kan ved hjælp af keramik dateres til henholdsvis yngre førromersk jernalder og romersk jernalder. Ved den sidste gård K1 overlejrer hegnet en mindre grube, A613, som er dateret til den ældre del af førromersk jernalder. I selve gårdsanlæggene er der fundet skår samt et enkelt jernsøm. I hegnene K10 og K11 er der fundet randskår, som dateres til mellemste eller sen førromersk jernalder. Der er taget jordprøver fra tagbærende stolper i alle huse, og disse kan forhåbentlig give materiale til flere AMS-dateringer. Stratigrafisk og hustypologisk må vi for indværende tidspunkt datere husene til mellemste eller mulig starten af sen førromersk jernalder.

Figur 10; Foto af to fine tagbærende stolper set i profil. Stolperne stammer fra huset K1.

Gårdene er placeret på en næsten lige linje med 25-30m mellem hver indhegning. De ligger også omtrent på samme kote omkring 85m over DNN med kun let fald mod vest. Der er ved forundersøgelsen til Midterfasen af Kildebjerg Ry fundet flere anlægsspor i form af hegn og stolper, som tyder på, at der kan være flere af disse hegnede huse i umiddelbar nærhed. Pladsen vil således, når midterfasen engang bliver udgravet, måske kunne afgrænses i sin helhed, og egentlig udredninger over landsbystrukturen vil først kunne klarlægges til den tid. Der skal dog alligevel gives et bud på, hvordan livet har formet sig i de tre hegnede huse.

Der er ingen tegn på, at husene har stået der i mere end én generation, da hverken hegn eller stolper er blevet udskiftet eller repareret. Det er derfor måske kun en i kort periode på ca. 30 år at netop dette scenarie udspillede sig. Derefter kan man forestille sig, at der er bygget nyt ved siden af, enten nordfor eller sydfor. K7, som ligger lige nord for K1, er sandsynligvis fra samme periode men enten generationen før eller efter de tre hegnede huse. K7 minder meget om K6 og K1 i opbygning med den lidt asymmetriske opbygning af vestdelen, og det er således oplagt, at K7 er bygget på samme slægts byggetradition.

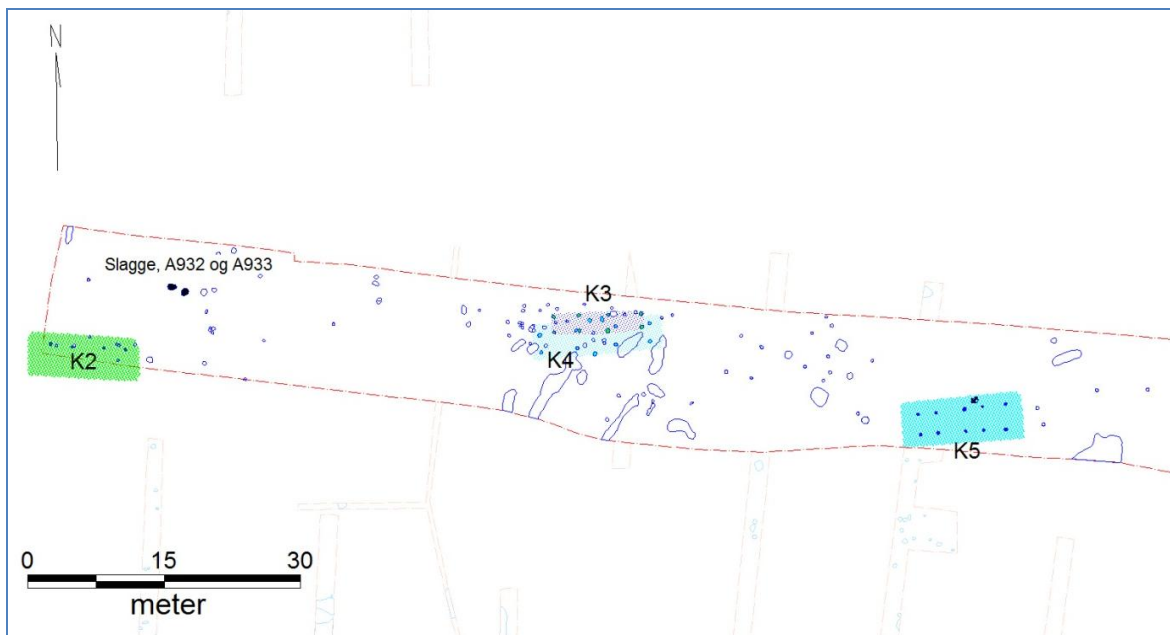
Figur 11; Et af de hegnede gårde malet op med mel, set fra syd. Anja og Tune agerer målestok.

I husene er der ikke fundet spor af båseskillerum, som kunne påvise en stald. Ved K1 og K8 er indgangen trukket mod vestdelen, hvilket normalt indikerer at stalden har været mod øst og beboelse i vest. Ved K6 ses der ikke samme træk, hvilket kan skyldes at huset har været uden stald. I denne periode af oldtiden var agerbrug og kvæghold den vigtigste ernæringsfaktor, og det formodes også, at denne bebyggelse har haft samme tendens.

Gårdene varierer i størrelse, hvor K1 skiller sig ud med 112m² mod de andres 60m². Hvis de alle har haft stald vil det betyde en forskel på op mod 6-7 ekstra dyr i K1. Dette indikerer umiddelbart at K1's beboere har haft en højere rang i samfundet, hvor de har råd til en større bolig og flere dyr. I Hodde har man forsøgt at udskille de sociale lag i den senførromerske landsby. Her er der ca. 4 sociale lag som er udskilt på baggrund af gårdens størrelse, hvor lag 1 er høvdingen/stormanden og efterfølgende numre falder i rang. Ud fra denne betragtning vil Kildebjergs indbyggere tilhøre lag 3 og 4. Spørgsmålet er, om denne lagdeling kan anvendes på gårde som er ældre end Hodde, og i det hele taget vil det først give mening når hele landsbyen er afdækket. Én ting er sikkert, og det er at de hegnede anlæg markerer en sluttet enhed og derfor er meget værdifulde i tolkningen af landsbystrukturer i jernalderen.

Der er flere paralleller til lignende fund i Danmark. Eks. Vendehøj-pladsen ved Kalø Vig, der ligeledes dateres til mellemste førromersk jernalder. Her er husene individuelt hegnede, men ligger i forlængelse af hinandens hegn, således at de støder helt op til hinanden. Dette ser vi jo ikke på Kildebjerg, hvor der er op mod 30m imellem gårdsenhederne. Et andet eksempel er fra den senførromerske landsby i Hodde, hvor nogle af husene er individuelt hegnede, men hvor der også er et stort fælleshegn som omgiver hele bebyggelsen. Fra Kildebjergs gravekammer er der også tidligere fundet huse med omgivende hegn blot 5-700m vest for. Disse dateres til den ældste og sene del af førromersk jernalder (se SBM 983 etape I og III)

Tendensen fra den ældste jernalder til omkring år 0 er, at der styres mod fællesskabet, og det sniger sig gradvist ind i samfundet. På Kildebjerg ser det ud til, at man i mellemste førromerske jernalder har haft individuelt hegn, hvilket antyder, at man stadig var en selvstændig enhed både økonomisk, men måske også på det sociale plan. Der er ikke umiddelbart antydning af et større fælleshegn, og man må forvente at det ville have været bevaret taget i betragtning af de velbevarede hegn omkring husene.

Figur 12; Digitaliseret oversigt over bebyggelsen fra yngre bronzealder og yngre romertid.

Yngre romertid (175-375 e.Kr.)

Der er fundet et hus, K5, som ud fra det fundne keramik i stolperne skal dateres til yngre romertid. Lidt vest for denne ses to mindre konstruktioner, K3 og K4, som måske kan karakteriseres som økonomibygninger eller udhus. I så fald kunne de tilhøre samme periode som K5. K4 har to indgange, som ved et normalt jernalderhus, men er kun 4m bredt og har et beboelsesareal på 48m². Det kunne således godt være et fint lille udhus. Til gengæld er K3 noget mindre og har ingen indgange. Husene har ikke ligget der på samme tid, da de overlejrer hinanden. Det er muligt at bygningerne kan have tilhørt et større gårdkompleks, som ligger mod nord og en smule mod syd. Terrænet mod syd skråner en del, så det synes begrænset hvor langt beboelsen har ligget denne vej. Der er dog i forundersøgelsen af Midterfasen fundet spor af i hvert fald et hus mere som ligger lige syd for K5. Området her skal ligeledes graves ud inden Midterfasen skal opføres, og man kunne håbe, at det ville klarlægge og datere husene nærmere.

Kun 33m øst for K5 er der udgravet en grube, A1048, med materiale dateret til yngre romertid. Gruben er karakteriseret som lertagningsgrube med lige sider og flad bund som efterfølgende er fyldt op med en meget stor sten (ca. 50x50cm) og lidt keramik. Keramikken består af 25 skår, der repræsenterer mindst fire kar. Mellem A1048 og K5 ligger der en mindre nedgravning, A1040. Anlægget ligger i et relativt anlægs-tomt område, og kan derfor ikke knyttes til nogen konstruktion. I nedgravningen, som var 36cm i diameter og 27cm dyb, blev der fundet ca. 900g keramik fordelt på 47 skår. Skårene stammer fra to kar, hvoraf det ene er fint ornamenteret. Det ornamenterede kar kan bestemmes til type 1a1 i komp. I/II (Ethelberg 1986), som dateres til C1, ca. 175-249 e.Kr. Karrene virker til at være gået i stykker eller slået i stykker inden de blev sat ned i nedgravningen. Fyldet i nedgravningen er lyst gråbrunt sandet ler med enkelte trækulsnistre og minder i det hele taget en del om undergrund. Det virker til at nedgravningen er lavet med hensigt

på nedsætning af de to kar. Det kan være en form for offerhandling, særligt taget i betragtning at det ene kar har været af den pænere slags. Da kærrene lå lige under mulden er der med stor sandsynlighed fjernet dele af kærrene ved almindelig dyrkning af arealet. Det formodes derfor at kærrene kan være nedlagt i deres helhed om end i skår.

Figur 13; Det meget fint ornamenterede yngre romertidskar, der blev fundet i en lille nedgravning, A1040.

Sammenfatning

På de knap 1,5ha stamvej er der dukket flere brikker op til puslespillet om Kildebjergs bebyggelseshistorie. Bl.a. er der nu mulighed for at placere noget af den yngre bronzealderbebyggelse. På stamvejen er der kun fundet et lille hjørne af en sådan, men man må forvente at der måske særligt syd for stamvejen ved K2, kunne være flere bronzealderhuse, som dermed har ligget tæt op ad den overpløjede gravhøj sb. 159. Gravhøjen blev sløjfet i 1925, hvor der bl.a. blev fundet to grave fra ældre bronzealder.

Det vestligste stykke rummer kun få anlægsspor, og må anses som en udfasning af den massive byggeaktivitet der var på SBM 983 Etape III mod syd. Her ses en del kogegruber og enkelte gruber, men ingen hustomter er dukket op. Dette er derfor med til at afgrænse jernalderbebyggelsen på den tidligere gravekampagne SBM 983 Etape III.

Fra den mellemste periode i førromersk jernalder er der dokumenteret tre hegnede huse samt et enkelt hus uden hegn. De hegnede huse er set få gange før liggende enkeltvis på Kildebjerg, men her ligger de fint på række og må således være samtidige, og dermed afspejle et øjebliksbillede af et lille landsbysamfund. Nogle af indhegningerne er så små, at det er svært at se en egentlig funktion, medmindre det skulle være at holde dyr væk fra huset. Det har formentlig også været en form for markering af en individuel økonomi. Ved forundersøgelsen af Midterfasen blev det påvist at der sandsynligvis er flere hegnede huse både syd og nord for de tre nyligt fundne. Det skal således blive meget interessant at få udgravet landsbyen i sin helhed. Hegnede huse er i sig selv

meget givtige for tolkningen af bebyggelsen i jernalderen, idet man bedre kan afgøre de forskellige huses samhørighed og generationsskifte.

De yngre romertidslevn med huse, grube og nedsat kar påviser, at der kan gemme sig et større område med bebyggelse fra denne periode under den nedlagte gård lige nord for stamvejen. Området synes oplagt som beboelse for oldtidsbonden, da det er et meget jævnt fladt terræn.

Fremtidigt arbejde på stedet

Arealet er nu frigivet til etablering af stamvej. Som nævnt i sammenfatningen vil det være yderst givtigt at få undersøgt områderne omkring de hegnede huse, området mellem sb.159 og bronzealder-levnene samt området nord for den yngre romertidsbebyggelse.

Skanderborg Museum d. 14-06-2011

Cand. Mag. Merethe Schifter Christensen

Figur 14; Foto af K1 efter alle stolper er snittet. Set fra Ø.

Litteraturliste

Becker, C. J; *Førromersk Jernalder i syd- og Midtjylland*. Nationalmuseets Skrifter, Større beretninger, VI. København 1961.

Christiansen, Folmer; Frederiksdalvej – en boplads fra ældre jernalder. *Kulturhistorisk Museum Randers. Årbog 1995*.

Ejstrud, Bo og Jensen, Claus Kjeld; *Vendehøj – landsby og gravplads. Kronologi, organisation, struktur og udvikling i en østjysk landsby fra 2. årh. f.Kr. til 2. årh. e. Kr.* Kulturhistorisk Museums Skrifter 1. Jysk arkæologisk Selskab 2000

Ethelberg, P; *Hjemsted – en gravplads fra 4. og 5. årh. e. Kr.* 1986

Hvass, Steen; *Hodde. Et vestjysk landsbysamfund fra ældre jernalder*. Akademisk forlag. Universitetsforlaget i København 1985.

Jensen, Jørgen; *Danmarks Oldtid. Ældre jernalder*. 2003

Tidstavle

Periode	Underperiode	Kalenderår	SBM 1159
Middelalder		1536	
		1066	
Vikingetid		1066	
		779	
Jernalder	Germansk jernalder Romersk jernalder Førromersk jernalder	779	Huse, nedsat kar, grube
		400	
		0	Hegnede huse
Bronzealder	Yngre bronzealder Ældre bronzealder	500	Gruber Hus og gruber
		1100	
		1700	
Neolitikum (bondestenalder)	Sen-neolitisk tid Enkeltgravtid Mellem-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	1700	Enkeltfund
		2400	
		2800	
		3300	
	Tidlig-neolitisk tid (tragtbægerkultur)	3900	
Mesolitikum (jægerstenalder)	Ertebøllekultur Kongemosekultur	3900	
		5400	
		6800	
	Maglemosekultur	9000	
Palæolitikum	Ahrensburgkultur Brommekultur Federmesserkultur	9000	
		12500	
	Hamburgkultur		

